

สี่สัณวรรณกรรม

รักอันขาดใจ “พระรถนิราศ”

กอบกาญจน์ ภิญโญมารค¹

ความรักเป็นประสบการณ์ที่มีอำนาจครอบงำจิตใจ ไม่ว่าจะสมหวังหรือผิดหวัง รักแท้ย่อมประทับใจให้จดจำไปชั่ววันนิกาล นอกจากนี้ความรักยังเป็นอำนาจขับเคลื่อนให้ต่อสู้กับความยากลำบาก เป็นที่มาของการสร้างสรรค์พอๆ กับทำลายรักจะประกอบด้วยการให้ หรือผลักดันให้มุ่งครอบครองหรือแย่งชิงก็ขึ้นอยู่กับปัญหาและวิจารณ์ญาณของผู้รัก ในโลกวรรณกรรมความรักมักเป็นอารมณ์หลักที่เข้มข้นอันแสดงประสบการณ์ร่วมของมนุษย์ วรรณคดีไทยประเภทเรื่องประโลมโลก มักแสดงว่าความสุขในความรักเป็นบำเหน็จของคุณธรรม เช่น รักของพระสังข์กับบรรณา รักของพระสุชนกับมโนราห์ และรักของอิเหนากับบุษบา เป็นต้น แทบทุกเรื่องจึงมักลงเอยด้วยความสุขสมหวังในความรักของพระนาง แม้ทั้งสองจะได้รับความทุกข์ทรมานจากความรักอย่างแสนสาหัสยาวนานเพียงใดก็ตาม วรรณกรรมไทยบางเรื่องแม้ปิดฉากลงด้วยความโศกสลดเพราะการพลัดพรากของตัวละครเอก ก็ยังมีรักอันยิ่งใหญ่เหนือกว่าความพิศواس เช่น ความรักในเกียรติยศและศักดิ์ศรีในลิลิตพระลอ “พระรถเมรี” เป็นวรรณกรรมเรื่องหนึ่งในจำนวนนั้น

ที่คู่พระนางต้องพลัดพรากจากกันด้วยการเลือกกระทำหน้าที่ท่ามกลางความขัดแย้ง

พระรถเมรี : โศกนาฏกรรมแห่งรัก

เรื่อง “พระรถเมรี” เป็นวรรณกรรมที่รู้จักแพร่หลายทั่วทุกภาคของประเทศไทย ในท้องถิ่นภาคใต้หลายพื้นที่ เช่น จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดพัทลุง และจังหวัดสงขลา เป็นต้น แทบไม่มีชาวบ้านคนใดที่ไม่รู้จักวรรณกรรมเรื่องนี้ เนื่องจาก “พระรถเมรี” หรือที่นิยมเรียกว่า “นิทานเรื่องนางสิบสอง” เป็นวรรณกรรมพื้นเมืองประเภทมุขปาฐะที่เล่าถ่ายทอดสืบต่อกันมาภายในท้องถิ่นเป็นเวลาช้านาน แต่กระนั้นเรื่องพระรถเมรีก็ยังมีโครงเรื่องเหมือนกับ “รถเสนชาดก” ซึ่งเป็นชาดกเรื่องหนึ่งในปัญญาสชาดกที่พระภิกษุชาวเขียงใหม่แต่งขึ้นด้วย² ไม่ว่าเรื่องรถเสนชาดกในปัญญาสชาดกจะได้เค้าเรื่องมาจากวรรณกรรมพื้นเมืองภาคใต้ หรือเรื่องพระรถเมรีของถิ่นใต้ได้รับถ่ายทอดมาจากปัญญาสชาดก³ ก็ตาม สิ่งสำคัญก็คือวรรณกรรมเรื่องนี้มีปัจจัยอะไรให้ยืนยงล่วงพันเวลามาถึงปัจจุบัน

¹ อาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

² แตกต่างกันที่รายละเอียดและอนุภาคบางอนุภาค ดูใน อุดม หนูทอง, 2529 : 2355 - 2358.

³ นักวรรณคดีบางท่านเชื่อว่า รถเสนชาดกมีที่มาจากนิทานพื้นเมืองทางเหนือ ดูใน นิยะดา เหล่าสุนทร, 2538 : 113.

เรื่อง “พระรตเมรี”⁴ กล่าวถึงเศรษฐีผู้มั่งคั่งคนหนึ่งไม่มีลูกสืบสกุลจึงเดินทางไปขอลูกกับฤๅษีในป่า ต่อมาทั้งสองก็มีลูกสาวถึงสิบสองคน ซึ่งต่างกินจุและไม่ช่วยทำงานใดๆ ครอบครัวยิ่งยากจนลง สองผู้เมียจำต้องหลอกพาลูกไปทิ้งไว้กลางป่า นางยักษ์สนทนาซึ่งแปลงกายเป็นมนุษย์มาเที่ยวเล่นเห็นนางสิบสองก็นึกเอ็นดู จึงพากลับเมืองดาววันไปเลี้ยงเป็นลูกบุญธรรม ไม่นานนางสิบสองก็รู้ความจริงจึงหลบหนีจนไปถึงเมืองไพสาลี พระรตเมรีผู้ครองเมืองเห็นเข้าก็รักและรับไว้เป็นชายา

ฝ่ายนางสนทนาซึ่งออกติดตามด้วยความอาฆาตได้แปลงกายเป็นนางงามชื่อ “สมุทรา” ทำเสน่ห์ให้พระรตเมรีหลงใหลรับเป็นชายา นางยักษ์แกล้งป่วยและเรียกร้องจะได้ดวงตาหญิงสิบสองคนที่เกิดร่วมพ่อแม่เดียวกันมาเช่นสังเวศปีป่า พระรตเมรีจึงสั่งให้นำนางสิบสองซึ่งกำลังตั้งครรภ์ไปขังไว้ในถ้ำ แล้วให้ควักดวงตามาให้นางสมุทรา เมื่อได้ดวงตาแล้วนางยักษ์ก็ฝากพระพายนำไปให้นางเมรีชิตานบุญธรรมเก็บรักษาไว้ที่เมืองดาววัน

ต่อมานางสิบสองก็คลอดลูก พี่สาวสิบเอ็ดคนคลอดก่อน ด้วยความหิวจึงกินเนื้อลูกของตนเองและแบ่งให้พี่น้องคนละชิ้น ส่วนนางเก้าน้องคนสุดท้ายคลอดลูกทีหลัง ทั้งยังไม่ได้กินเนื้อหลานจึงเอาเนื้อนั้นให้พี่ๆ แทนเนื้อพระรตเมรีลูกของตน และเลี้ยงดูจนกระทั่งเติบโตใหญ่ ด้วยความพยายามนางสนทราคิดอุบายกำจัดพระรตเมรีโดยแกล้งป่วยอีกครั้ง และกราบทูลว่าจะต้องรักษาด้วยผลมะม่วงรู้หาวมะนาวรู้ให้ที่เมืองดาววันเท่านั้น พระรตเมรีจึงสั่งให้พระรตเมรีไปนำมา โดยใช้เวลาเพียงเจ็ดวัน พร้อมกันนั้นนางสนทราที่ฝากสารถึงนางเมรีให้ยักษ์จับพระรตเมรีกินเมื่อถึงเมือง

พระรตเมรีออกเดินทางจนถึงอาศรมฤๅษีฤๅษีทราบข้อความในสารด้วยญาณพิเศษ จึงแปลงสารเป็นความว่านางสนทราส่งพระรตเมรีมาให้เป็นคู่ครองของนางเมรี ทั้งสองอภิเษกสมรสกัน จนครบเจ็ดวัน พระรตเมรีถามชายาถึงผลมะม่วงรู้หาวมะนาวรู้ให้และถือโอกาสหลอกถามวิธีประสานดาด้วยความรักนางเมรีจึงบอกความลับของนางสนทนาให้พระรตเมรีทราบทุกประการ พระรตเมรีจึงมอมเหล่านางเมรีแล้วขโมยดวงตา ยาประสานดา หัวใจนางยักษ์ และผงวิเศษขึ้นม้าหนีกลับเมืองไพสาลี นางเมรีสร้างเมาก็ออกติดตามจนทัน แต่พระรตเมรีโปรยผงวิเศษกลายเป็นมหาสมุทร ไฟ และภูเขาขวางไว้ นางเมรีสิ้นหวังที่จะตามไปจึงเศร้าโศกเสียใจจนสลบ

เมื่อกำจัดนางยักษ์ และประสานดวงตาให้แม่และป้าจนมองเห็นดังเดิมแล้ว พระรตเมรีก็กลับมาหานางเมรี พบว่านางยังคงรออยู่ที่เดิม ด้วยความน้อยใจนางจึงสาปแช่งพระรตเมรีว่า ชาตินี้นางเป็นผู้ติดตามพระรตเมรีอย่างยากลำบาก ชาตินี้นางจะต้องทนทุกข์ทรมานยิ่งกว่า โดยต้องเป็นผู้ติดตามนางบ้าง⁵ แล้วนางเมรีก็ขาดใจตาย

พระรตเมรี : กลั่นโสมมารำพัน

ความโศกเศร้าของพระรตเมรีและนางเมรีที่ต้องพลัดพรากจากกันทั้งที่ยังรัก เป็นแรงบันดาลใจให้กวีผู้หนึ่งแต่งบทครุฑของพระนางทั้งคู่ขึ้นแล้วให้ชื่อว่า พระรตเมรี ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่ไม่ใครมีผู้รู้จักแพร่หลายมากนัก ต้นฉบับเรื่องนี้อยู่ที่จังหวัดเพชรบุรี อาจารย์ล้อม เพ็งแก้ว ผู้สอบชำระให้ข้อสันนิษฐานว่า เจ้าพระยาพระคลัง(หน) แต่งขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เพื่อใช้เป็นบทโมหรี

⁴ สรุปลงมาจาก พระรตเมรี สำนวนนายเรื่องนาใน

⁵ ความตอนนี้เป็นที่มาของเรื่องพระสุธน - มโนราห์

พระรถนิราศ จับเรื่องตอนที่พระรถเสนมอมเหล่านางเมรีแล้วขโมยดวงตานางสิบสอง ยาประสานดา หัวใจนางยักษ์ และผงวิเศษหนีกลับเมืองไพสาลี แสดงให้เห็นว่าเรื่องพระรถเมรีเป็นที่รู้จักกันดีในสมัยนั้นหรือก่อนหน้านั้นมานานแล้ว และเป็นที่ยอมรับอย่างมากด้วย ทั้งกวีเองก็คงประทับใจวรรณกรรมเรื่องนี้มากจึงนำตอนหนึ่งของเรื่องมาแต่งเป็นกลอนนิราศพรรณนาอารมณ์โศกและความอาลัยรักของตัวละครทั้งสองอย่างหมดจดได้ยาวกว่า ๔๐๐ บท

นอกจากจะมีความเด่นในเชิงวรรณศิลป์ที่ประณีตงดงาม ได้แก่ การเลือกสรรคำใช้อย่างเหมาะสมกับเนื้อหาและบทบาทตัวละคร การเล่นคำ การพรรณนาโวหารที่สร้างจินตภาพ ประกอบกับ โวหารชมนาง โวหารชมบ้านเมือง โวหารชมนก ชมไม้ ชมสัตว์ต่างๆ และโวหารสั่งนางตามขนบนิราศ ตลอดจนความเปรียบที่สร้างอารมณ์สะเทือนใจได้อย่างลึกซึ้งแล้ว ประสบการณ์ของตัวละครยังกระตุ้นเตือนให้ผู้รับสารครุ่นคิดถึงความหมายของความรักและศักดิ์ศรี

ของมนุษย์อีกด้วย

รักรินทของเมรี

ในเรื่องพระรถเมรี นางเมรีเป็นตัวละครหนึ่งที่ถูกขี้หนักรัก ทั้งนี้เป็นเพราะนางขี้มั้นและเข้าใจตั้งแต่แรกว่านางสนทราส่งพระรถเสนมาให้ เป็นคู่ครองนางจึงรักพระรถเสนอย่างฝากตัวฝากใจ และหวังจะครองคู่สืบไปโดยไม่คาดว่าจะมีความสุขเพียงไม่กี่วันเหตุการณ์ผันแปรไปให้เข้าใจว่าพระรถเสนได้ประโยชน์แล้วตีจาก ความผิดหวังอย่างรุนแรงนี้เองที่ทำให้เกิดทุกข์ ทั้งนางยังคิดซ้ำเติมตัวเองให้ยิ่งทุกข์ทวีคูณ กล่าวคือนางคิดว่าพระรถเสนหลอกลวงให้นางบอกความลับของนางสนทรา ครั้นได้สิ่งของที่ต้องประสงค์แล้วก็จากไปโดยไม่รำลา ทอดทิ้งนางเหมือนเป็นสิ่งที่ไร้ค่าและไม่คำนึงถึงจิตใจของนางว่าจะเจ็บช้ำเพียงใด นางเมรีให้ความสำคัญกับการรำลามาก ดังความที่นางครวญว่า

“...ถึงมอดแมนสุดสิ้นซึ่งความรัก
จึงท้าวค่อจรไกลไปจากเมีย

แต่เบือนพัตรกลับหลังมาสั่งเสีย
อย่าให้น้องนี้เสียซึ่งน้ำใจ...”
(บทที่ 317, หน้า 97)

อาจเป็นเพราะนางคิดว่าในคำสั่งเสียจะมีเหตุผลที่ทำให้นางเข้าใจได้ อีกทั้งยังแสดงเยื่อใยผูกพันของคนที่รักกันอย่างไม่น่าจะทิ้งกันได้ง่ายๆ

นอกจากหลอกลวงและไม่กล่าวลาแล้ว พระรถเสนยังมอมเหล่านางเมรีให้หมดสติเพื่อจะได้หนีไป

โดยสะดวกและชะลอเวลาการติดตามของนางอีกด้วย พฤติกรรมทั้งหมดนี้นางไม่อาจให้เหตุผลต้นปลายได้ จึงหันมาพิจารณาสาเหตุในส่วนที่มาจากตนเอง นางตำหนิตัวเองว่าผลิผลามและใจเร็วด่วนได้ จึงต้องเสียรู้และทนทุกข์เช่นนี้ ดังความว่า

“...ก็สาสมที่อารมณ์ไม่รอรั้ง
หมายใจว่าจะได้จรั้งกาล

นิยมหวังกำหนดแต่รสหวาน
ที่นี้หวานนักแล้วก็ปลันรา...”
(บทที่ 197, หน้า 73)

ค่านิยมในวัฒนธรรมไทยก็เป็นสาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้นางเมรีเป็นทุกข์ นางครองคู่กับพระรตเสนเพียงไม่กี่วันก็ถูกทอดทิ้งให้ได้อายุ หญิงที่ถูกสามีทอดทิ้งจะถูกประณามว่าชั่ว มีแต่ผู้คนจะนิินทาและเยาะเย้ย ครั้นจะมีสามีใหม่ตามที่นางกำนัลปลอมใจก็ทำไม่ได้เพราะเกรงคำครหา อีกทั้งนางยังคิดว่าหญิงที่มีสามีแล้วเปรียบเหมือนดวงมณีที่มีตำหนิ มัวหมอง แม้เรือนทองที่รองรับจะงามเพียงใดก็ไม่เหมาะสม และที่สำคัญคือนางรักมันในพระรตเสนแต่เพียงผู้เดียว ดังความว่า “...อันสัญชาติชายอื่นสักหมิ่นแสน ในพื้นแผ่นดินพิภพไม่ปรารถนา...” (บทที่ 261, หน้า 86) ซึ่งแสดงว่าไม่มีใครแทนที่พระรตเสนได้ แม้พระรตเสนจะทอดทิ้งไปนางก็ไม่คิดเคืองโกรธ กลับพยายามติดตามไปด้วยความรัก และหากพระรตเสนเกลียดชังนางว่าเป็นลูกนางยักษ์ตามที่กล่าวไว้ให้นางเจ็บช้ำน้ำใจว่า “...อันสัญชาติเช่นเชื้ออีนางยักษ์ เสียศักดิ์เสื่อมชาติไม่ปรารถนา...” (บทที่ 247, หน้า 83) นางก็ขอถวายตัวเป็นข้าทาสรับใช้ นางเมรีจึงเป็นนางเอกที่น่าสงสารมากที่สุดผู้หนึ่งในวรรณกรรมไทย เพราะคุณความดีของนางไม่สามารถนำไปสู่ความสุข

อย่างยุติธรรมได้

จำใจจำจากเจ้าจ่าจร : ความขัดแย้งในจิตใจของพระรตเสน

นอกจากนางเมรีจะทุกข์อย่างแสนสาหัสแล้วพระรตเสนผู้ซึ่งเป็นต้นเหตุให้นางเป็นทุกข์นั้นก็ทุกข์หนักไม่แพ้กัน ทั้งนี้เนื่องจากพระรตเสนก็รักนางเมรีไม่น้อยไปกว่าที่นางรักพระองค์เลย ดังความที่พระรตเสนกล่าวเปรียบเทียบกับนางเป็น “ดั่งดวงหฤทัย” และ “สุดสวาทเสมอใจ” แต่พระรตเสนจำจากนางมาโดยไม่รู้ว่าเพราะเกรงว่าหากบอกความจริงให้รู้ นางอาจขัดขวางหรือให้พลยักษ์ฆ่าพระองค์ก็ได้ เนื่องจากนางเมรีเป็นลูกเลี้ยงของนางสนทรา พระรตเสนไม่อาจหยั่งจิตใจได้ว่านางจะเข้าข้างมารดาหรือไม่ ครั้นไม่หลอกและไม่มอมเหล่านาง ก็คงไม่ล่วงรู้ความลับของนางสนทรา ทั้งคงจะไม่สามารถหลบออกมาได้โดยสะดวกด้วย มิใช่พระรตเสนจะไม่รักและไม่เจ็บปวดที่ต้องจากนางเมรีแต่อย่างใด ดังความที่พระองค์อธิบายให้นางเมรีเข้าใจและเห็นใจเมื่อนางติดตามมาทันว่า

“...โอ้อาลัยมิใคร่จะจากศรี
แต่ตรอมจิตคิดหมายเสียตายดวง

อูระพีหนักเท่าภูเขาหลวง
พีหนักทรวงนั้นน้อยไปเมื่อไร...”
(บทที่ 159, หน้า 65)

พระรตเสนยังพรรณนาถึงความรักอย่างสุดซึ้งของพระองค์ที่มีต่อนางเมรี โดยเปรียบเทียบว่า แม้

ถึงกาลสิ้นโลก ไฟไหม้แผ่นดิน ห้วงสมุทร ตลอดถึงสวรรค์ชั้นพรหม พระองค์ก็ไม่หมดรักนาง ความว่า

“...ถึงม้วยดินสิ้นแดนแผ่นดินสมุทร
จนตลอดถึงยอดภวักพรหม

ทั้งกาลคณินรุทสุดประดม
อันอารมณ์เรียมไซริไม่หน่ายนาง...”
(บทที่ 187, หน้า 71)

พระรตเสนนั้นคิดในใจว่าจะกลับมาหานางเมรีเมื่อเสร็จงานและไม่คาดคิดว่าการกระทำในครั้งนี้จะเกิดผลร้ายแรงจนนำไปสู่จุดจบของนางเมรี เพราะพระองค์จะไปเพียง “...สักสองสามราตรีทีวารา จะกลับมาสมน้องประคองนวล...” (บทที่ 298, หน้า 93) การปิดบังความลับเป็นสิ่งที่ทำให้นางเมรีไม่อาจยอมรับได้ว่าพระรตเสนรักนางจริง เนื่องจากนางตัดสินใจที่การกระทำมากกว่าคำพูด และการที่พระรตเสนหลอกลวงนางตั้งแต่ต้น ครั้นพูดแสดงความจริงใจเพียงใดก็ไม่อาจทำให้นางเมรีเชื่อได้อีกต่อไป อาจวิเคราะห์ได้ว่า ความไม่ไว้วางใจของพระรตเสนเป็นมูลเหตุแห่งความไม่เข้าใจของนางเมรี และทำให้นางไม่ไว้วางใจในรักแท้ของพระองค์ด้วย

การกระทำที่ขัดแย้งกับคำพูดของพระรตเสนนี้เป็นจุดหนึ่งที่ทำให้เห็นว่าบางโอกาสหรือ

บางจังหวะของชีวิต มนุษย์ก็มีทางเลือกเดินอย่างจำกัด แม้จะไม่ใช่วางทางที่คิดว่าดีที่สุดและมีผู้ที่ต้องเจ็บปวดแต่ก็จำเป็นต้องเดินไป หากเห็นว่าจะนำไปสู่จุดหมายปลายทางได้ปลอดภัยที่สุด

สิ่งที่ขัดแย้งกันอย่างรุนแรงที่สุดในภายในจิตใจของพระรตเสน คือความยากลำบากที่ต้องตัดสินใจเลือกระหว่าง “ความกตัญญู” กับ “ความรัก” เพราะหากยอมกลับไปกับนางเมรี ย่อมได้ชื่อว่าเป็นคนอกตัญญูต่อผู้มีพระคุณคือแม่และป้าที่เฝ้าทะนุถนอมเลี้ยงดูมาตั้งแต่เล็กค้อมใหญ่ด้วยความยากลำบาก แต่หากจากนางเมรีผู้เป็นยอดดวงใจก็มีแต่ความทุกข์ทรมาน ทางออกของความขัดแย้งนี้ก็มีแต่จินตนาการที่จะแบ่งตัวเองออกเป็นสองภาค แต่ก็ เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ กลอนในตอนนี้ก็บรรยายไว้อย่างแยบคายความว่า

“...ถ้าเริ่มมีฤทธิ์จริงครันเวท
ภาคหนึ่งไปกับม้าอาชาชาญ
ภาคหนึ่งจะอยู่สมภิมภิมย์สมัย
จะเฝ้าชื่นชมโฉมบุภาพิน

จะแปรเพศเปลี่ยนภาคเป็นสองสถาน
คือนสถานนักรศบุวีริน
สมรดวงแดนใดไม่หวังถวิล
ทุภรัตดินทิวาไม่รารัก...”

(บทที่ 212 - 213, หน้า 76)

การตัดสินใจของพระรตเสนแสดงว่าในสถานการณ์คับขันนั้น มนุษย์เราก็ต้องตัดสินใจยอมเสียสิ่งหนึ่งเพื่อให้ได้สิ่งหนึ่ง หากได้ทุกสิ่งที่หวังก็คงไม่ต้องบัญญัติคำว่า “ความทุกข์” ไว้เป็นแน้วคุณค่าของกวีนิพนธ์อยู่ที่ความจริงที่ว่า ในขณะที่ตัวละครตกอยู่ในความไม่รู้หรือเคลือบแคลงสงสัย ความรู้สึกสะท้อนอารมณ์ของผู้อ่าน ได้โน้มนำเราให้เข้าใจในความจริงของชีวิตได้อย่างลึกซึ้ง

สถานภาพและหน้าที่ : พันธะของชีวิต

พระรตเสนกับนางเมรีได้อยู่ร่วมกันเพราะ

บุพเพสันนิวาสตามคำอธิบายประการหนึ่งในความเชื่อของคนไทยหรือไม่นั้น ยังไม่ใช่ปริศนาสำคัญเท่ากับอะไรคือที่มาของโศกนาฏกรรม ความพลิกผันของโชคชะตาของคนทั้งคู่อยู่ที่เดิมนางยักษ์สนทราส่งพระรตเสนพร้อมฝากสารมาให้แก่นางเมรีว่า “ถึงวันกินวัน ถึงคืนกินคืน” แต่ฤกษ์กลับแปลงสารนั้นให้นางเมรีรับพระรตเสนเป็นคู่ครองแทน ทว่าการดำรงอยู่ของความสุกกลับไม่ยั่งยืน

ในโลกทรรศน์ของพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน การอ้างถึงกรรมเก่าครั้งอดีตชาติมักปรากฏเพื่อแสดงขอบเขตของความทุกข์อันเหนื่ออำนาจปัจจุบัน ดังที่ตัวละครเอยถึงวิบากกรรมที่ก่อขึ้นในชาติปางก่อน

ว่าเป็นเหตุให้ต้องชดใช้หนี้กรรมในชาตินี้ โดย
เฉพาะเมื่อนางเมรีรำพันเมื่อเข้าใจว่าพระรถเสนทอด
ทิ้งนางไปว่า

“...อกข้าเมรีนี้เป็นไหน
พรากสัตว์ให้เขาพลัดจากรวงรัง

หรือเวรใดได้สร้างแต่ปางหลัง
เวรหลังนั้นตามมาจำจอง...”
(บทที่ 88, หน้า 51)

และพระรถเสนครวญเมื่อจำต้องจากนางเมรีว่า

“...โอ้เวรวิบัติให้พลัดพราก
นี้เนื้อกรรมทำให้พี่ไกลเขย

จำจากนึมน้องประคองเขนย
นุชเอ่ยออกพี่ดังไฟฟอน...”
(บทที่ 118, หน้า 67)

แต่นั้นก็เป็นเพียงคำตอบตามความเชื่อเรื่อง
กรรมแบบปรัชญาชาวบ้านที่เป็นทางออกอันนุ่มนวล
ซึ่งนำไปสู่การยอมรับความทุกข์ช่วยบรรเทาความโศก
และซบซมขมขื่นใจให้คลายจากทุกข์ระดับหนึ่งเท่านั้น
แท้จริงแล้วสาเหตุสำคัญที่กำหนดทางให้ตัวละคร
เลือกเดินคือ **สถานภาพ**ซึ่งกำหนดหน้าที่ต่อบุพการี
อันนำมาซึ่งความพลัดพรากและความทุกข์โหดมรส
อย่างสาหัส

จุดเริ่มต้นภาระอันหนักหน่วงของพระรถเสน
เป็นผลกระทบมาจากความอาฆาตพยาบาทของ
นางสนทราซึ่งใช้เสน่ห์ครอบงำพระรถสิทธิ์ให้จงจำ
นางสิบสองจนสูญเสียอิสรภาพ ทำร้ายนางจนสูญเสีย
ดวงตาและฆ่าบุตรของนางทั้งสิบเอ็ด การ
ปลดเปลื้องความทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัสทั้ง
ร่างกายและจิตใจของแม่ผู้ให้กำเนิดและป้าผู้มี
พระคุณเป็นภารกิจสำคัญของพระรถเสนอันอยู่เหนือ
ความรักส่วนตัว ความไม่ไว้วางใจในชายาเป็นที่มา
ของสิ่งที่ปฏิเสธได้ยากว่าไม่ใช่การหลอกลวง นอกจากนี้
ความไม่ไว้วางใจดังกล่าวก็ส่งผลเป็นสิ่งเดียวกัน
ในใจของเมรี ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าข้อพิสูจน์ด้วยการ
ติดตามในชาติหน้าเท่านั้นจึงจะขจัดความเคลือบ
แคลงนี้ไปได้

ลงท้าย

ความสะเทือนอารมณ์จากเรื่องราวความรัก
ของพระรถเสนและนางเมรีนอกจากจะกระตุ้น
อารมณ์โศกได้อย่างลุ่มลึกแล้ว ยังกระตุ้นเตือนให้
ผู้อ่านครุ่นคิดถึงความหมายของความรัก ทั้งรักของ
หนุ่มสาวอันก่อปรด้วยกิเลสตัณหาและความเสนาหา
ลุ่มหลง และรักอันยิ่งใหญ่ คือความรักความผูกพัน
ต่อบุพการีที่บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว การซึ่งนำหนักและ
การตัดสินใจเลือกกระทำหน้าที่ลูกที่ดีท่ามกลาง
ความขัดแย้งอย่างรุนแรงภายในจิตใจ เป็นการ
กระทำที่น่าสรรเสริญ เพราะความกตัญญูต่อผู้มี
พระคุณถือเป็นคุณธรรมอันสูงส่ง และความทุกข์ที่
ต้องเผชิญอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงนี้ก็เป็นเครื่องวัดความ
คงมั่นทางคุณธรรมของบุคคลนั่นเอง

อนึ่ง การอยู่กึ่งกลางระหว่างทางแยกที่
จำเป็นต้องตัดสินใจเลือกเดินทางใดทางหนึ่งยังเป็น
ประสบการณ์ร่วมของมนุษย์ ซึ่งปลูกเร้าให้เราต้อง
ตั้งคำถามย้อนกับตนเองว่า หากตกอยู่ในสถานการณ์
เช่นนั้น เราจะตัดสินใจอย่างไร เนื้อหาเหล่านี้เองที่
ประทับใจผู้อ่านและน่าจะเป็นเหตุให้วรรณกรรมเรื่อง
นี้ยืนยงล่วงพ้นกาลเวลามาจนถึงปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

นิยะดา เหล่าสุนทร. 2538. **ปัญญาสชาดก : ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรองของไทย.**

กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แม่คำผาง.

ปัญญาสชาดก ฉบับหอสมุดแห่งชาติ. 2499. พระนคร : สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร.

เรื่องนาใน. 2522. **พระรถเมรี. กรุงเทพฯ :** ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช.

ล้อม เฟื่องแก้ว. 2527. **พระรถเมรี : ส่วนวนเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ? . กรุงเทพฯ :** โรงพิมพ์เรือนแก้ว

การพิมพ์.

อุดม หนูทอง. 2529. **“พระรถเมรี” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. 2529 เล่ม 6. กรุงเทพฯ :**

สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.

